

A felsőoktatás expanziója

Pálmai Judit

*„Jöjj divatba. Menj
ki belőle. Ez után
derül ki: mit érsz.”
Fodor Ákos: Teszt*

I. Bevezetés

Világszerte megfigyelhető a beiskolázási arányszámok exponenciális növekedése. Kezdetben az oktatásban résztvevők számának emelkedése csak az alsó tagozatot érintette, később a tömegoktatás áterjedt a közép-, manapság pedig a felsőoktatásra. A fejlett országokban már a '90-es években elérte az általános iskolákba való beiskolázás a 100 százalékos szintet, a középfokú oktatás 87 százaléknál magasabb, míg a felsőoktatás 20 és 40, esetenként 50 százalékos beiskolázási arányszámot mutat (Andorka, 1994; 1997).

I. 1. Miért, ha mégsem...? Érvek vagy ellenérvek a „papír” mellett

A modernizáció, az iparosodás előtt az iskolázottság kis szerepet játszott a társadalom életében. A gyermekek a családon belül és a tágabb rokonság segítségével sajátították el azt a tudást, amely az életben való boldoguláshoz, a megélhetéshez volt szükséges. Az ipari robbanásnak köszönhetően a család egyre kevésbé volt képes felkészíteni, a megfelelő

tudást átadni az utódoknak. Megfelelő végzettség nélkül a fiatalok nem lehettek képesek sem az iparban, sem a mezőgazdaság területén, sőt a társadalmi életben sem, hatékony munkát végezni és boldogulni a mindennapokban. Így az oktatási intézmények a modern társadalmak fontos intézményeivé váltak (Andorka, 1997).

Több kutatás, elmélet szól amellett, hogy minél többen kerüljenek be az iskolákba és szerezzenek ott valamilyen végzettséget. Az egyik érv a fentebb felvázolt folyamat mellett, mely szerint a mindennapi életünk, a munkafolyamatok és eszközök, annyira bonyolulttá váltak, hogy azok között megfelelő képzettség, de legalábbis írni-olvasni tudás nélkül, senki nem képes eligazodni. Így az életben való boldogulás egyik kritériuma lett az alapfokú oktatás elvégzése, ha pedig jólkereső állást is szeretne az ember, a megfelelő végzettségről szóló papír felmutatása nélkül, ez manapság elképzelhetetlen.

A posztindusztriális társadalmakban egyre fontosabbá válik az iskolai oktatás, mert ebben a szakaszban a tudás, az ismeret válik a fő gazdasági és társadalmi terméké. Ennek kapcsán egyre elterjedtebbé válik az egész életen át tartó tanulás gondolata, mely irányelv szerint az oktatás legfőbb feladata a gazdaság és társadalom fejlődésének előmozdítása (Andorka, 1997; Kelemen, 2000).

A közgazdaságtan emberiberuházás-iskolájának elmélete szerint a gazdaság növekedésének legfontosabb tényezője az emberi beruházás nagysága, ezen belül is az oktatás kiszélesítése és meghosszabbodása. Fontos, hogy minél többen szerezzenek magas iskolai végzettséget és szakképzettséget, mert az a feltétele annak, hogy az emberek képesek legyenek használni az egyre bonyolultabb termelőeszközöket, gépeket stb.

Az oktatás kiterjesztését Japán példájával támasztják alá. Japán nagy erőfeszítéseket tesz az oktatás fejlesztésére, mely az ország gazdasági fejlődését eredményezi (Andorka, 1997).

A következő érv, mely alátámasztja az oktatásban való minél hosszabb idejű részvételt és minél magasabb végzettség megszerzését, a társadalmi mobilitással van kapcsolatban. Az 1960-as években vált elterjedtté az a nézet, miszerint az iskolának nagy szerepe van a különböző társadalmi csoportok közötti egyenlőtlenségek eltörlésében, vagy legalábbis, enyhítésében. Magasabb iskolai végzettséggel rendelkező emberek nagyobb eséllyel jutnak jobb munkához, mely magasabb bérezéssel, jobb életkörülményekkel és ezáltal, jobb egészségi állapottal jár együtt (Kolosi, 2000; Kopp et al., 1996; Tahin, Jeges és Lampek, 2000; Tarkó és Benkő, 2011).

Az oktatás esélyegyenlősítésben játszott szerepét hamar kritikával illették. Bourdieu felhívta a figyelmet arra, hogy az iskola nem törli el az egyenlőtlenségeket, hanem megszilárdítja azokat. Rejtetten, de az iskolák kijelölik a diákok helyét a társadalomban, és az objektívnek tűnő követelmények révén, el is fogadtatják a tanulókkal, hogy csak annyira képesek, amennyi az iskolai eredményeikből tükröződik. Így ahelyett, hogy az iskolák eltörölnék az egyenlőtlenségeket, inkább újatermelik azokat, ezért beszélhetünk társadalmi mobilitás helyett inkább társadalmi reprodukcióról (Bourdieu, 1978).

A kritikai megközelítés ellenére az oktatás expanziója nem torpant meg, sőt az '50-'60-as években először az Egyesült Államokban, majd a '70-'80-as években Nyugat-Európában szélesedett ki a felsőoktatás. Míg Magyarországon az 1980/1990-es tanévben a jelentkezőknek csupán 10-

14 százaléka került be a főiskolákba, egyetemekre, addig az 1999/2000-es tanévben ez a szám 31-36 százalékra emelkedett (Kozma, 2002).

II. Magyarországi helyzet

II. 1. A rendszerváltozás előtti magyar oktatáspolitiká

Az 1960-as években nálunk is elkezdődött a felsőoktatás expanziója. Az akkori oktatáspolitiká három pilléren állt. Először is konstatálták, hogy a munkaerő igények előre láthatók, és az oktatás legfőbb feladata a munkaerő-piac kiszolgálása. Másodsor az igényeknél magasabb hallgatói létszámot túlképzésnek nyilvánították, amely így népgazdasági veszélyforrásnak számított. Harmadsor pedig a túlképzésről megállapították, hogy a társadalom számára feszültségforrás lehet (Surányi, 2000).

A '60-as évek oktatáspolitikája a felsőoktatásban résztvevők szociális összetételének radikális megváltoztatására törekedett. A felvételinél elsősorban a munkás- és szegényparaszti származású fiatalok nyertek felvételt, a középosztálybeli családból származó tanulóknak szinte esélye sem volt a felsőoktatásba való bejutásra. A tervpolitika elérte, hogy a hallgatók létszámát 10 százalékban állandósítsák, jóval elmaradva az európai országok átlagos hallgatói arányszámaitól. A lakosság igényeit figyelmen kívül hagyó és a túlképzést tiltó politika csak lassítani tudta a világszerte meginduló folyamatot: a tömegoktatást (Ladányi, 1999; Surányi, 2000).

II. 2. A rendszerváltás utáni folyamatok a felsőoktatásban

Az oktatás tömegesedését sokan a globalizációval hozzák összefüggésbe. Az oktatás elsősorban azokon a területeken globalizálódik, amelyek mentén összekapcsolódik a gazdasággal. Ez a terület a szakképzés. A nemzetközi szabványosított technológiák ugyanúgy szabványosított termelést, ezáltal „szabványosított” szakképzést kell, hogy eredményezzenek. Tehát ahhoz, hogy az új szabványosított gépeket, műszereket stb. bárki használni tudja, az oktatást is világszerte egységesíteni kell (Kozma, 2000).

Más nézetek viszont az oktatás expanzióját nem a globalizációval kötik össze, hanem egy olyan folyamatnak tekintik, amely a globalizáció nélkül is megindult volna, egy „öntörvényű jelenségnek” titulálják. A nézet képviselői úgy gondolják, hogy az oktatás maga termeli ki „fogyasztóit”, akik azután tovább akarják „fogyasztani” az oktatás javait. Az oktatási rendszer, különösen a felsőoktatás, a fogyasztói igényekhez igazodik. A fogyasztók alatt természetesen a hallgatókat, ill. családjaikat kell érteni. A folyamat szinte visszafordíthatatlannak látszik (Kozma, 2000; Lukács, 2002).

Combs 1968-ban a felsőoktatás expanzióját világjelenséggént vizsgálta. Már akkor felhívta a figyelmet arra, hogy a II. világháború utáni hallgatólétszám növekedés nem igazodik a gazdasági elvárásokhoz, az állam pedig nem képes ellenállni a kereslet növekedésének (Lukács, 2002).

A felsőoktatás expanziója számos okra vezethető vissza, ezek közül a legegyszerűbb magyarázat, hogy a fejlett országokban egyre több polgárnak van elég anyagi forrása, hogy gyermekeiknek felnőtt korukig ne kelljen dolgozniuk. S mivel a társadalomban elterjedt nézet, hogy magas

iskolai végzettséggel jobb életkörülményeket lehet teremteni, a szülők mindent megtesznek, hogy gyermekeik sorsa könnyebb és jobb legyen, mint amilyen esetleg nekik jutott. Demokratikus országokban, ha a polgároknak megvan a megfelelő anyagi háttérük, nincs elég ok arra, hogy bárki is megtiltsa számukra, hogy gyermekeiket beírassák a felsőoktatásba (Lukács, 2002).

Meyer és munkatársai több mint egy évtizeddel korábban statisztikák elemzése során megállapították, hogy az expanzió nemcsak a fejlett országokban indult meg, hanem egyfajta világtrendként nőtte ki magát (Kozma, 2000).

Magyarországon 2001-ben az összes felvett hallgató 48 százaléka önerőből finanszírozta a tandíját. Az állam már nem volt képes korlátozni, befolyásolni a hallgatólétszámot. Hogyan is lehetne magánintézményeknek megtiltani, hogy felvegyenek annyi hallgatót, amennyi fizeti a tandíját? Vagy hogyan lehetne megtiltani a szülőknek, akik fizetni akarják gyermekeik drága tandíját, hogy ne tegyék? (Lukács, 2002)

II. 3. A hallgatólétszámok alakulása a 90-es években

A rendszerváltás utáni magyar kormány egyik legfontosabb feladatának a hallgatólétszám emelését tekintette a felsőoktatásban, melynek legfőbb okát a nemzetközi összehasonlítás alapján megvilágított elmaradottság adta. Az 1990/1991 és 1998/1999 között első évfolyamra felvett hallgatók száma nappali tagozaton 103 százalékkal, az összes tagozatot figyelembe véve pedig, 153 százalékkal nőtt. Ennek egyik oka az érettségit szerzők számának, demográfiai hullám átvonulásával összefüggő, emelkedése volt. Másik oka az egyszerűsített felvételi rendszer. (Ám azokban az

intézményekben, amelyekben felvételi vizsga nélkül is be lehetett jutni, sokkal magasabb arányú lemorzsolódást (40-50%) lehetett tapasztalni, mint más intézményekben, ahol komolyabb felvételi vizsga volt.) A hallgatólétszám rendszerváltás utáni emelkedésének harmadik oka a munkanélküliség volt, mely rákényszerítette a fiatalokat az egyetlen megoldásra: a továbbtanulásra (Ladányi, 1999; Polónyi és Tímár, 2001).

A rendszerváltás után a hallgatólétszámon belül nőtt a női hallgatók száma is, részvételük a felsőoktatásban a 1980-as évek második felétől meghaladta az 50 százalékot. További tendencia, hogy a hallgatók többsége inkább a rövidebb idejű, főiskolai szintű képzést választotta, az egyetemi, 5 éves képzéshez képest. A legtöbben elsősorban a bölcsészszakokra jelentkeztek, a legkevesebben pedig az orvosi-egészségügyi képzésekre. Nagyarányú hallgatólétszámot lehetett regisztrálni az idegen nyelvi, az informatikai, a gazdálkodási és a menedzser szakokon. Továbbra is túlképzés mutatkozott a pedagógus, majd a műszaki és közgazdasági képzéseknél (Ladányi, 1999).

Jellemző volt még a magyar felsőoktatásra, hogy a hallgatók 30-40 százaléka levelező vagy esti tagozaton tanult. Az 1993/94-es tanévben gimnáziumból vagy szakközépiskolából az első évre beiratkozott hallgatók mintegy 35 százaléka nyert esti vagy levelező tagozatra felvételt. Számuk azóta is folyamatosan nő, és ezen képzési formák mellett megjelent a távoktatás is. Ezek a képzési formák elsősorban olyan tehetősebb diákok számára megfelelőek, akik képesek a viszonylag drága tandíjat megfizetni. Mivel ezek a tagozatok követik az inflációt, ellenben a nappali tagozatosokra jutó állami támogatásokkal, az egyetemek és főiskolák érdekeltek az ilyen képzések indításában. Ugyanez a mennyiségi bővülés

figyelhető meg a tudományos minősítés rendszerében, a PhD képzések esetében is (Halász és Lannert, 1996, Lannert és Mártonfi, 2003; Polónyi és Tímár, 2001).

1. táblázat. Felsőoktatási statisztikák 1990 és 1998 között.

Tanév	Intézmény	Oktatók	Hallgatók száma	Egyetemi szintű oktatás	Főiskolai szintű oktatás	Szakirányú továbbképzés	Doktori (PhD, DLA) képzés
1990/1991	77	17 302	108 376	47 498	54 889	5 989	..
1991/1992	77	17 477	114 690	51 308	55 771	7 611	..
1992/1993	91	17 743	125 874	53 995	63 465	8 414	..
1993/1994	91	18 687	144 560	58 347	75 609	9 077	1 527
1994/1995	91	19 103	169 940	66 306	88 354	12 803	2 477
1995/1996	90	18 098	195 586	70 153	109 412	12 565	3 456
1996/1997	89	19 329	215 115	81 662	117 370	12 353	3 730
1997/1998	90	19 716	254 693	90 842	142 815	17 031	4 005
1998/1999	89	21 323	279 397	103 193	155 122	15 999	4 264

Forrás: www.ksh.hu

Az 1. táblázat jól mutatja, hogy a '90-es években milyen változások mentek végbe a főiskolai és egyetemi hallgatólétszámok területén. Míg nem egészen tíz év alatt a hallgatók száma 2,6-szorosára nőtt, addig az oktatók száma 1,2-szeresére. Az egyetemi képzésben résztvevők száma 2,2-szeresére nőtt, a főiskolai képzést előnyben részesítőké 2,8-szorosára. Az 1992-ben bevezetett új tudományos minősítés megszerzésére irányuló képzés hallgatói létszáma hat év alatt 2,8-szorosára emelkedett. „Nemcsak megindult a felsőoktatás tömegessé válása Magyarországon (...), hanem a kilencvenes években gyorsuló szakaszába lépett” (Kozma, 2002).

2. táblázat. Egyetemi, főiskolai szinten oklevelet szerzettek száma 1990 és 1999 között

Év	Egyetemi, főiskolai szinten oklevelet szerzett	
	összesen	a nappali oktatásban
1990	24 103	15 963
1991	23 648	16 458
1992	22 384	16 201
1993	23 615	16 223
1994	24 542	18 041
1995	26 237	20 024
1996	31 310	22 147
1997	36 790	24 411
1998	38 609	25 338
1999	42 351	27 049

Forrás: www.ksh.hu

A következő táblázat a '90-es években főiskolán vagy egyetemen diplomát szerzett hallgatók számát mutatja. Kilenc év alatt a diplomát szerzettek száma 1,8-szeresére szorozásra emelkedett, ebből nappali tagozaton 27 ezer diák jutott diplomához, 1,7-szer többen, mint 1990-ben.

II. 4. Hallgató létszámok alakulása 2000-2006-ig

3. táblázat. Felsőoktatási statisztikák 1999 és 2005 között

Tanév	Intézmények	Oktatók	Hallgatók száma	Egyetemi szintű oktatás	Főiskolai szintű oktatás	Doktori (PhD, DLA) képzés
1999/2000	89	21 249	305 702	107 794	171 203	4 302
2000/2001	62	22 873	327 289	113 513	181 527	6 752
2001/2002	65	22 863	349 301	117 947	195 291	7 030
2002/2003	66	23 151	381 560	124 606	216 581	7 430
2003/2004	68	23 288	409 075	133 274	233 673	7 835
2004/2005	69	23 787	421 520	138 169	240 297	7 941
2005/2006	71	23 188	424 161	138 994	226 528	7 965

Forrás: www.ksh.hu

A 3. táblázatban jól látható, hogy a hallgatók számának növekedése 2000-től sem állt meg. A 2005/2006-os tanévben 1,4-szer annyian folytattak felsőfokú tanulmányokat, mint az 1999/2000-es tanévben. A főiskolai és egyetemi képzést előnyben részesítők közötti attitűd nem változott, többen (1,6-szorosa) jelentkeztek a főiskolai szintű oktatásra, mint az egyetemi szintűre. A doktori képzés esetében is tovább emelkedett a hallgatók létszáma, míg az 1999/2000-es tanévben 4302 fő, addig a 2005/2006-os tanévben ennek majdnem a duplája (7965 fő) jelentkezett a tudományos fokozat megszerzésére irányuló képzésekre.

Érdekes azt is megfigyelnünk, hogy míg hét év alatt a hallgatók létszáma majdnem minden képzési formában megduplázódott, a '90-es

évektől kezdve megnégyszereződött, addig az oktatók száma csupán 1939 fővel (1,3-szeresével) lett több. Ha a felsőoktatási intézmények számát is megnézzük, kiderül, hogy azok száma lecsökkent. Ez a látszólagos csökkenés azonban elsősorban az intézményi integrációnak köszönhető.

4. táblázat. Egyetemi, főiskolai szinten oklevelet szerzettek száma 2000 és 2005 között

Egyetemi, főiskolai szinten oklevelet szerzett		
Év	Összes	Ebből nappali tagozaton
2000	46 978	29 843
2001	47 436	29 746
2002	50 505	30 785
2003	52 794	31 911
2004	53 514	31 633
2005	57 162	32 732

Forrás: www.ksh.hu

A fenti táblázatot vizsgálva kiderül, hogy 2000-től 2005-ig az összes hallgatót tekintve 1,2-szer több diák szerzett diplomát, 1990-hez képest ez 2,4-szeres ugrást jelent. Az összes diplomát szerzett hallgatónak 1,7-szerese nappali tagozatos diák volt 2005-ben. 1990-hez képest a nappali tagozaton diplomát szerzettek száma megduplázódott, kétszer annyian kaptak oklevelet 2005-ben, mint 1990-ben.

A képzés tömegesedése magával hozza a kibocsátás tömegesedését is, bár valamekkora késéssel. A népszámlálási adatok alapján az elmúlt húsz év alatt a diplomások aránya a foglalkoztatottakon belül 50 százalékkal növekedett. Polónyi István szerint a diplomások foglalkoztatásában változások mentek végbe, melyeket ilyen módon lehetne összefoglalni: Növekedett a diplomások száma a szolgáltatásokban és a közszférában (oktatás, egészségügy stb.). Növekedett a szellemi foglalkozásúak körében is a diplomások száma, a csak középfokú végzettségűek kiszorultak erről a területről. A kisvállalkozásokban és az önfoglalkoztatóként dolgozó felsőfokú végzettséggel rendelkezők száma is nőtt; illetve nőtt a diplomások száma olyan munkakörökben, amelyek alacsony iskolai végzettséggel is elláthatók (Polónyi, 2004).

II. 5. Hallgatói létszámok alakulása 2006-2011-ig

Az elmúlt tíz év legfontosabb változása a hallgatói létszám növekedésén, majd lassú csökkenésén kívül az intézmények felduzzasztása, majd ezek egymásba integrálása, illetve nem utolsósorban, a lineáris képzés bevezetése volt.

A felsőoktatás átalakulásának alappillére a bolognai folyamat, melyben minden Európai Unió tagállam részt vesz. A bolognai rendszer három ciklusból tevődik össze: alap- (BA, BSc), mester- (MA, MSc) és doktori (PhD) képzésből. Az egyes szintek nem kikerülhetők, tehát egyik szintről a másikba csak az alacsonyabb képzési szint teljesítésével juthatnak a hallgatók. Megmaradtak azonban olyan képzések is, amelyek nem bonthatók alap- és mesterképzésre, ezeket nevezzük osztatlan képzéseknek (pl. orvos, fogorvos, gyógyszerész, teológia, jogász szakok).

Magyarországon a bolognai képzésre való átállás a 2006/2007-es tanévben történt meg.

Az 5. táblázatból kiderül, hogy a bolognai rendszer bevezetése után tovább nőtt a felsőoktatásba felvételt nyert hallgatók létszáma.

5. táblázat. Egyetemek, főiskolák nappali tagozatára jelentkezők és felvettek 2006 és 2011 között

Évek	Jelentkezők	Felvettek	Felvettek a jelentkezők százalékában
2006	84 269	53 990	64,1
2007	74 849	50 941	68,1
2008	66 963	52 081	77,8
2009	90 878	61 262	67,4
2010	100 777	65 503	65,0
2011	101 835	66 810	65,6

Forrás: www.ksh.hu

2005-höz képest több mint 7000 fővel kevesebb hallgató jelentkezett a felsőoktatásba, azonban a felvettek száma 1033 fővel több lett. A felvettek és a jelentkezők aránya 6,1%-kal több 2006-ban, mint 2005-ben.

2006-2011-ig a jelentkezők száma változó. 2006-2008 között jelentős csökkenést vehetünk észre, 17306 fővel kevesebb hallgató jelentkezett a felsőoktatásba. 2009-től azonban ismét emelkedik a jelentkezők száma, a 2006-os adatokat 17566 fővel meghaladva.

A felvettek száma azonban nem mutat ilyen nagy ingadozást. A 2007-es megtorpanás után, a felvettek száma fokozatosan nőtt és 2011-ben 66810 főnél tetőzött.

Összességében elmondhatjuk, hogy 1990-hez képest a felsőoktatásba bekerülők száma megnégyszereződött, 16818-ról 66810-re nőtt.

6. táblázat. Felsőoktatásban tanulók és ott oklevelet szerzett hallgatók száma (ezer fő) 2007 és 2011 között.

Év	Felsőoktatásban hallgató		Felsőfokú oklevelet szerzett	
	összesen	ebből nappali tagozaton	összesen	ebből nappali tagozaton
2007	398	243	51	29
2008	381	243	49	29
2009	370	243	53	36
2010	361	241	53	38
2011	360	242	50	35

Forrás: www.ksh.hu

A felsőoktatásban tanulók összlétszáma 2007-hez képest fokozatosan csökken, 2011-re ez a szám 38 ezer hallgatóval kevesebb, mely változás kb. 1%-os csökkenést jelent. A nappali tagozatosok száma stabilnak mutatkozott 2007-2009-ig, majd 2010-re kétezer, 2011-re ezer fővel lett kevesebb.

Az oklevelet szerzettek számában is jelentkezett némi ingadozás: 2008-ban kétezer diplomával kevesebbet osztottak ki a végzett hallgatók között, 2009 és 2010 között azonban, 2008-hoz képest, négyezerrel többet. 2011-re ismét egy kisebb visszaesést tapasztalható 2010-hez képest, kétezerrel kevesebb diploma került a volt hallgatók kezébe.*

Végül, ha összehasonlítjuk az 1990-es években kiosztott oklevelek számát a 2011-ben kiosztottakkal, megállapíthatjuk, hogy az elmúlt húsz évben a felsőoktatási intézmények által kiadott diplomák száma megduplázódott Magyarországon, ez fokozottan igaz a nappali képzésben oklevelet szerzettekre, ahol 2,1-szeresére emelkedett a szétosztott diplomák száma.

III. Mennyit ér a papír?

Manapság közhellyé vált, és világszerte probléma tárgyává, hogy ha valaminek a ritkasága csökken, csökken az értéke (és haszna) is, így a diploma értéke is devalválódik. Ennek ellenére különböző, pozitív és negatív nézetek csapnak össze a felsőoktatás tömegesedését és ennek minőségét vizsgálva.

Azok, akik a diploma értékének romlását vázolják fel, a folyamatnak kettős magyarázatát adják: az egyik, a fentebb már említett piaci leértékelődés, a másik az oklevél mögött vélt, a korábbi

* Érdemes azonban azt is megjegyeznünk, hogy a diploma kézhezvételét igen gyakran a megkövetelt nyelvvizsga bizonyítvány hiánya késlelteti, így az oklevelet szerzettek számához érdemes lenne hozzáadni mindazon „majdnem diplomások” számát is, akik gyakorlatilag a nyelvvizsgán kívül minden feltételt teljesítettek.

elitoktatásban megszokotthoz képest, kevesebb tartalom, melynek oka pedig a képzések felhígulása (Surányi, 2000; Polónyi és Tímár, 2001).

Mások viszont úgy gondolják, hogy a magyar felsőoktatás minősége nem romlott, sőt az európai átlaghoz közelít (Kelemen, 2000; Ladányi, 1999). A piaci leértékelődés sem indokolt, mivel azt alapvetően a kereslet alakulása határozza meg. Jelenleg pedig az a tendencia alakult ki, hogy bár akadnak nehézségek a munkaerő-piacon való elhelyezkedésben, a munkanélküliség igazi kárvallottjai még mindig a képzetlenek, a krónikus munkanélküliek, a depressziós térségek lakói és a középkorúak vagy annál idősebbek. Így mondhatjuk, hogy az expanzió nem jár a diploma leértékelődésével (Surányi, 2000).

Néhányan arra világítanak rá, hogy az oktatás minőségének romlása nézőpont kérdése. Be kell vallanunk, hogy az oktatási rendszerek, főként a felsőoktatás, mutatják a legkisebb változási hajlandóságot a társadalmi intézmények közül. Márpedig rohanó világunkban, a technikai fejlődés változásaival és a társadalom által elvárt tudással a tantervek aligha tartanak lépést. Lukács Péter szerint a fiatalok a tőlük várt tudást csak annyira sajátítják el, amennyire azt a gazdaság és a társadalom a valóságban megkívánja. Ha a társadalom a kommunikációt, a nyelvtudást, esetleg az autóvezetői jogosítványt magasabbra értékeli, mint a matematikatudást, akkor egy idő után úgy fogjuk találni, hogy romlik a fiatalok matematika ismereteinek színvonala. Szerinte a minőségről új módon kellene gondolkodnunk, mondhatni az oktatást a társadalmi igényekhez kellene alakítani (Lukács, 2002).

Kozma Tamás arra hívja fel a figyelmet, hogy a felsőoktatás bővülése nem feltétlenül jelenti, hogy ténylegesen többen kerülnek be a

felsőoktatásba. A növekedést előidézhetheti a népesség apadása is. Szerinte a probléma gyökerét abban találjuk, hogy a felsőoktatás iránt megnőtt kereslet kielégítésére egy elitképzésre szabott rendszer áll rendelkezésre. Két megoldási javaslatot vázol fel a probléma leküzdésére. Az egyik stratégia, hogy próbálják késleltetni a felsőoktatás bővülését. Ennek is két módja lehetséges, így a követelmények emelése, vagy a felsőfokú szakképzések bevezetése (Kozma, 2002).

A másik stratégia pedig ezek ellentéte, a gyorsítás lenne. Mégpedig úgy, hogy az oktatáspolitikai menjen bele egy általános felsőoktatás bevezetésébe. Ez az elképzelés még elég furcsán hat a számunkra, de jelenleg ezen az úton haladunk. Ebben az esetben viszont a szelekciót nem a felvételnél, hanem a képzés közben kellene gyakorolni. Mennél tovább tart megszerezni a diplomát, várhatóan annál többen fejezik be képzés közben a tanulmányaikat (Kozma, 2002).

Az utóbbi időben ráadásul számos csatorna közvetíti felénk, hogy a felsőoktatásban nagy átalakulások várhatók. Ez elsősorban az állami finanszírozás újragondolását, azok szakokhoz való kötését érinti, de felröppent az intézményi szabályozási keretek újragondolása, a képzési és kimeneti követelmények átdolgozása is, és nem utolsósorban, a csökkenő hallgatólétszámokból adódó helyzet kezelése. A bolognai rendszer bevezetése eltelt hat év kedvezőtlen tapasztalatai pedig arra sarkallták a döntéshozókat, hogy a tanárképzés területén visszahozzák az egységes osztatlan képzési formát.

Megállapítható, hogy már 2007-ben Magyarországon a teljes népesség 4%-a részt vett a felsőoktatásban, amely szám már akkor meghaladta az EU-27 átlagát (3,9%) (Statisztikai Tükör, 2009). Ezen szép

eredmény mellett azonban a magyar felsőoktatásnak számolnia kell a kedvezőtlen demográfiai trendek miatti hallgatói létszám csökkenéssel is. Ez érinteni fogja a képzőhelyek számának alakulását, illetve felveti az oktatói létszámok újragondolását is.

A csökkenő hallgatói létszámok bevétel kiesést is jelentenek a felsőoktatási intézmények számára, melynek pótlására egyfajta megoldás nagyobb arányban megnyitni a magyar felsőoktatást a külföldi hallgatók előtt, mely megoldás ideiglenes és nagyban függ az oktatók idegen nyelvű előadói képességének szintjétől.

A magyar felsőoktatás 2013-ban egy folyamatosan változó környezetben kell, hogy megfeleljen a vele szemben támasztott egyre nagyobb követelményeknek. Jövője attól függ, hogy milyen válaszokat ad a kor kihívásaira.

Irodalom

- Andorka Rudolf (1997): *Bevezetés a szociológiába*. Osiris Kiadó, Bp.
- Andorka Rudolf (1994): Magyarország a társadalmi jelzőszámok idősorainak tükrében. In: Andorka Rudolf, Kolosi Tamás és Vukovich György (1994, szerk.): *Társadalmi Riport*. TÁRKI, Bp.
- Bourdieu, P. (1996): Az oktatási rendszer ideológikus funkciója. In: Meleg Csilla (1996, szerk.): *Iskola és Társadalom*. JPTE-TIPT, Pécs.
- Halász Gábor és Lannert Judit (1996, szerk.): *Jelentés a magyar közoktatásról 1995*. Országos Közoktatási Intézet, Bp.
- Kelemen Elemér (2000): Oktatásügyi változások Kelet-Közép-Európában az 1990-es években. *Magyar Pedagógia*, 2000/3.
- Kolosi Tamás (2000): *A terhes babapiskóta*. Osiris Kiadó, Bp.

- Kopp Mária, Skrabski Árpád, Lőke János és Szedmák Sándor (1996):
Magyar lelkiállapot az átalakuló társadalomban. *Századvég*, 1996/2.
- Kozma Tamás (2002): A negyedik fokozat. *Élet és Irodalom*, 2002/4.
- Kozma Tamás (2007): Negyedik fokozat?
<http://dragon.unideb.hu/nevtud/Tanarkepzes/Tematikak/TK2100/ea6kieg.htm> (2007. 03. 29.)
- Ladányi Andor (1999): *A magyar felsőoktatás a 20. században*. Akadémia Kiadó, Bp.
- Lannert Judit és Mártonfi György (2003): Az oktatási rendszer és a tanulói továbbhaladás. In: Halász Gábor és Lannert Judit (2003, szerk.): *Jelentés a magyar közoktatásról 2003*. Országos Közoktatási Intézet, Bp.
- Lukács Péter (2002): Piaccá lett felsőoktatás. *Élet és Irodalom*, 2002/6.
- Polónyi István (2004): *A felsőoktatás és a diplomások tömegesedése. A szegedi társadalomtudományi szakkollégium.* "A felsőoktatás jelene és jövője" című konferencia, 2004. http://www.stud.u-szeged.hu/szttsz/konferenciak_elemei/polonyi.pdf (2007. 03. 29)
- Polónyi István és Tímár János (2001): *Tudásgyár vagy papírgyár*. Új Mandátum Kiadó, Bp.
- Statisztikai Tükör, 2009/15. 1-4.
- Surányi Bálint (2000): Az oktatás expanziója: problémák és perspektívák. *Iskolakultúra*, 2000/4.
- Tahin Tamás, Jeges Sára és Lampek Kinga (2000): Iskolai végzettség és egészségi állapot. *Demográfia*, 2000/1.

Tarkó Klára, Dr. és Benkő Zsuzsanna, Dr. habil. (2011): Felsőoktatási kezdeményezések a kisebbségek egészség-esélyeinek növelése érdekében. *Egészségfejlesztés*, LII. évfolyam, 2011. 4. szám. 14-19.
www.ksh.hu (2013. 02. 14.)